

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวิจัยเรื่ององค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตอนกลางเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีประเด็นการศึกษาในเรื่องภูมิปัญญา ในเรื่องการจัดการป่าทามของคนในชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าบุงป่าทามและแม่น้ำมูลที่เป็นมรดกใหญ่ของคนลุ่มน้ำที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นานาชนิด มีทั้งพืชสมุนไพรในการรักษาโรคและเป็นผักที่ปลอดสารพิษและสัตว์เล็กสัตว์น้อย รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงผู้คนในแถบลุ่มน้ำ

ป่าบุงป่าทามเป็นพื้นที่น้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก จากการที่น้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลากจึงมีการสะสม ของดินตะกอนของแม่น้ำที่ไหลมาทับจึงเกิดความอุดมสมบูรณ์คนในสองฝากฝั่งแม่น้ำมูลจึงได้ใช้ประโยชน์จากป่าทามผืนใหญ่ทั้งทำนาเลี้ยงสัตว์เก็บของป่าอยู่กันแบบตามวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำที่มีความเอื้ออาทรต่อญาติมิตรที่ไปมาหาสู่กันมาหลายชั่วอายุคน

และการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นประกอบกับโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาและก็มีความต้องการใช้พื้นที่ป่าชุมชนป่าทามเป็นอ่างเก็บน้ำจึงทำให้ผู้คนลุ่มน้ำมูลมีความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าที่ลดน้อยลงจึงมีแนวคิดที่จะจัดการกับทรัพยากรป่าในรูปแบบป่าชุมชนไว้ใช้สอนร่วมกันอย่างยั่งยืนใช้ได้ชั่วลูกชั่วหลานในรูปแบบป่าชุมชนมีการรวมตัวกันเช่นเครือข่ายในการอนุรักษ์ป่าทาม ทั้งเครือข่ายใหญ่และเครือข่ายเล็กร่วมกันจัดการป่าที่อยู่ใกล้กับชุมชนและมีความพยายามที่จะขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พวกเขาเหล่านั้นได้ใช้ทั้งภูมิปัญญาองค์ความรู้ที่มีอยู่ทั้งด้านสภาพพื้นที่และด้านความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีมาเป็นนโยบายในการจัดการป่าในแต่ละพื้นที่มีความเฉพาะที่และสิ่งที่ปรากฏขึ้นนี้คือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของคนที่อยู่และใช้ทรัพยากรป่าบุงป่าทามและเป็นความตระหนักและจิตสำนึกว่าป่าทามจะหมดไปต้องช่วยกันรักษาไว้ใช้ร่วมกันอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงเป็นการศึกษาบทเรียนในการจัดการพื้นที่ป่าทามในเขตลุ่มน้ำมูลตอนกลางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและเมื่อศึกษาองค์ความรู้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมของผู้ใช้ประโยชน์จากป่าทามและค้นหาแนวทางและวิธีการในการทำ เอาบทเรียนการจัดการป่าทามแม่น้ำมูลไปขยายผลต่อไปจากอดีตถึงปัจจุบันกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของกรรมการป่าชุมชนแต่ละ

พื้นที่ส่งให้กรรมการหลายชุดจนถึงกรรมการดูแลป่าชุดปัจจุบันก็จะเป็นการพัฒนาการที่มีทั้งผู้ทำธรรมชาติเป็นเครือข่าย และมีการผสมผสานกับชุมชนผู้นำท้องถิ่นร่วมมือกันในการดูแล

กระบวนการวิธีการศึกษาของโครงการวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการสืบค้นหาวิธีการใช้ประโยชน์ในอดีตถึงปัจจุบัน ความเป็นมาก่อนที่จะมาเป็นป่าชุมชน โดยใช้วิธีการชุมชนชี้แจงร่วมกันทั้ง ๔ พื้นที่ลงไปสำรวจสภาพพื้นที่แต่ละป่าใช้กระบวนการการกินข้าวป่าร่วมกับกรรมการและชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ และมีการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่มีองค์ความรู้และชาวบ้านที่ให้ความเคารพนับถือทั้งด้านพิธีกรรมและความเชื่อตลอดจนอดีตคณะกรรมการป่ารุ่นแรกๆ ว่ามีเทคนิคอะไรที่ใช้ในการทำ ความเข้าใจกับชุมชน จึงยอมมอบพื้นที่ใช้ทำเป็นป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่และกระบวนการจัดการกัน อย่างไรก็ตามความร่วมมือไม่ร่วมมือจึงเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีบทเรียนประสบการณ์แตกต่างกันออกไป เช่น ป่าชุมชนกุดเป่งมีการแบ่งพื้นที่ชัดเจน คือพื้นที่ใช้สอยและพื้นที่ให้อนุรักษ์มีการจัดการโดยเครือข่ายชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน และมีการพัฒนาการมี อบต. มามีส่วนร่วมด้วย

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีชุดความรู้พื้นฐานในการจัดการป่าตามชุมชน คือ ความรู้เกี่ยวกับบริบททาง บริบทของวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนกลาง และระบบการจัดการพื้นที่ตามในอดีต โดยนำชุดความรู้ดังกล่าวมาจัดปรับกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับการในศึกษาแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ จนสามารถบอกได้ว่า ขั้นตอนการจัดตั้งป่าตามชุมชนนั้นทำอย่างไร การจัดการความสัมพันธ์กับองค์กร/หน่วยงานท้องถิ่นหรือหาความร่วมมือนั้นจัดทำอย่างไร รวมทั้งการกำหนดแนวทางการขยายผลทั้งในระดับพื้นที่ ๔ ป่า ระดับเครือข่ายลุ่มน้ำมูลตอนกลางโดยมีชุมชนเป็นฐาน มีองค์กรท้องถิ่นเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนหนุนช่วย พร้อมกับพัฒนาระดับระบบข้อมูลสู่สาธารณะและนโยบายต่อไป
